

Slike brez okvira.

F. S. Finžgar.

Pred mano sta šla dva moža. Noč je bila. Le za silo sem razločil temne obrise upognjenih teles. Od ceste je odmeval truden, drsajoč korak. Tu in tam sta kaj malega izpregovorila in spet molčala. Vsak stavek je bil pravzaprav vzdih in topa tožba. Na razpotju sta za hip obstala in tedaj je izpregovoril eden za slovo:

»Tako je, Lovrenc, da smo vsi kot klade v gozdu. Pritisnilo nas je in nas upognilo noter do tal. Hodijo po nas in vozijo čez nas, pa niti toliko ne zaječi nihče, kot bi zaječala piškava tepka, če bi jo strlo kolo.«

»Tako daleč smo v teh stiskah,« je povzel tovariš in glas mu je oživel, »da če bi nam jermene rezali s hrbtov, pa bi ne bilo ne solze in ne joku.«

»No,« je povzdignil glas prvi, »ne samo to; kar okličejo naj: jutri vsi na občinski pašnik! In vsi pojdemo in bomo sami razgalili hrbte in ne samo, da ne bo ne solze ne joku, še vprašal ne bo nihče, čemu bi bili jermeni in zakaj iz naših kož.«

»Taki smo! Lahko noč!«

»Lahko noč.«

Na levo in desno sta se ločila in jaz sem gredoč med njima ponovil: »Taki smo. Lahko noč.« Od mož se ni pa nihče odzval. Morda sem izgovoril tako tiho, da me nista slišala. Toda v meni je ostal njun pogovor in je žalostno brnel, kot bi zvonilo k pogrebu. Torej taka je stiska, da naš človek, ki je dvignil vrišč, kot bi gorelo, če mu je stopila tuja

kokoš na travnik, ki je zaradi stare češplje-mejice najel dva odvetnika in se pulil s sosedom za črvido deblo, kot bi se šlo za vso njegovo zemljo — da ta naš človek sedaj jeclja, ko nima besede, da v tla gleda, ko nima več solz, da bi jokal, in ga je zato sram.

Od tistega večera razumem, zakaj hodim v temi po celo uro v sobi gorindoli — in zakaj se moje misli sučejo v mračnem kolobaru in jim je konec začetek in začetek konec in med njima praznina. Razumem, zakaj tisti, ki nimajo nič jesti, od lakote žive in oni, ki še jedo, od jedi hujšajo. Razumem, zakaj zapije siromak zadnje krone, in umem, kako je mogoče sedem mrzlih ur mirno prečepeti na tlaku, da osmo uro pride domov brez kruha za otroke.

Razumem, zakaj pišejo pisatelji uganke in pravljice, zakaj sanje in kronike, kot bi bila krog nas sama votla praznina, po kateri tipa srce in ne najde v njej ni kapljice živega soka, kot umirajoča riba na vročem pesku, ki misli, da ni trohice vode več na svetu, pa za ped od nje toči reka šumeče valove po strugi. Otroci smo postali in jecljamo, ko v silni bolečini nič več ne ločimo, ali nas peče ali nas zebe. Peresa čakajo ure, ko preneha bolečina vsaj toliko, da bo srce razločilo, ali je ogenj ali je led, in takrat šele bodo srca mogla izpregovoriti moško besedo, ki bo, dasi okrvavljena, vendar beseda mož in ne več jecljanje otrok.

I.

Mrak se je delal, ko so Stiskarjevi otroci zavriskali veselja in stekli po brežini materi naproti: Štine, Štefan, Hanca in Francek. Edina Žefka je obstala na pragu, se spet vrnila k ognjišču in pristavila lonec krompirja k ognju. Ko ni bilo matere, je ona, dvanajstletna, kuhala.

Mati Marinka je bila vsa cvetoča v obraz. Hudoben človek bi ji prisodil, da se je napila vina v mestu. Pa se ga ni. Štine je vzel materi cekar iz rok, Hanca je segla po zavitku, Francek je prijel za dežnik in si ga natovoril na rame.

»Mama, kaj je v cekarju?«

»Ne glej vanj, Štine!«

»Pa v zavitku?«

»Ne bodi nepočakana!«

»Ali ste ata kaj videli?«

»Kako si neumen, Francek! Ali misliš, da je vojska kar tamle,« je učil najmlajšega Štine.

Žefka je stala na pragu.

»Krompir že vre. Ali bomo še kaj drugega jedli?«

»Boste; saj sem prinesla s seboj.«

Nato so šli v hišo in prižgali luč. Mati je zložila vse lepo na mizo, strogo naročila, da se nihče ne dotakne ne cekarja ne zavitka, in se je šla preoblačiti.

Otroci so klečali na klopi, drobne bradice podpirali s komolci in težko krotili želje.

Ko je mati prišla iz kamre, je začela jemati iz cekarja: vsakemu po dva piškota, za vsakega po pet bonbončkov, nato zavitke cikoriije, vrečico soli, lonček loja, sladkor in pet novih žlic in za Štinega novo skodelico.

Nato je začela odvijati sveženj.

»Pokliči Žefko!«

Štefan je urno stopil k vratom in zaklical v kuhinjo.

»Glej, Žefka, ko si pridna!«

Dvignila je rdečepikasto bluzo proti luči.

»Jej - jej - jej!« so se začudili otroci. Samo Hanca je molčala.

Mati je nato razvila iz šumečega papirja lepo ruto.

»Ta je pa tvoja, Hanca!«

Tedaj se je tudi Hanca začudila in hitro segla po njej.

In ko so dobili še Štine hlačke, Francek čeljčke in Štefan kapo, je šla mati po večerjo.

Ko je bila po večerji miza pospravljena, je sedla mati k mizi med otroke, segla v nedrije in potegnila iz njega kuverto. Previdno jo je odpirala.

Otroci so molčali in z razprostrtimi očmi čakali, kaj se prikaže iz omota.

Mati je razgrnila na sredo mize stotak.

»Ali ga vidite? Za sto kron je.«

»U - juj!« so se zavzeli otroci. Francek je iztegnil po njem roko, da bi ga potipal. Toda Štine ga je krcnil: »Pusti.«

Vsi so molčali, oči so se pasle na novem bankovcu, ki je še ves lepel od tiskarskega črnila. Materine oči so se iskriale in rdečica ji je plula v lice.

Za nekaj časa je odmotala mati spet še drugi stotak in ga položila k prvemu.

»Ali ga vidite?«

In spet otročji: »U - ujuj!«

In še je mati razgrnila poleg teh dveh nekaj desetakov in več čisto novih dvekronskih papirjev.

Družinica je molčala in gledala bogastvo, kakor ga še ni bilo pod to revno streho, kamor se je po trimesečnem čakanju na podporo hipoma vsulo na mizo. Otroci so nezavestno občutili srečo, ki je žarela iz oči matere. V materi pa je rastla samozavest in tisti pogum, ki je po moževem odhodu ginil od dne do dne, se prevrgel v strah in grozno ponižanje, ko je hodila k premožni sosedki prosit po pet kron na posodo, teden za tednom.

Sredi tega slovesnega molka je potrkal nekdo na vrata. Vsi so planili. Mati je pograbila denar, zbežala z njim v kamro in ga vtaknila v posteljo pod plevnico. Zunaj je trkalo silneje. Francek je zlezal za peč, za njim Štefan. Strmo sta gledala za vrata, ko je odšla mati z Žefko in Štinetom v vežo.

»Kdo je?«

»I tak odprite no!«

»Jejhata, Vencel je!« izpregovori Žefka.

»Ali si ti?« je vprašala mati in držala za ključ.

»Kako ste čudni,« je bil glas od zunaj in roka je nestrpnost pokljukala na vrata.

Mati je odprla.

V vežo je stopil petnajstletni, najstarejši sin, Vencel.

»Ali ste vsi gluhi?« je rekel zadirčno sin.

»Za božjo voljo, kaj te je prineslo tako pozno?«

Vencel je sedel malomarno k peči, nekoliko pomolčal, odsunil z noge zajca, ki je gledal izpod klopi, nato pa povedal:

»Ušel sem. Tega dedca že ne bom več služil.«

»Kaj pa je prišlo med vaju?« je rahlo vprašala mati.

»Tolikanj je siten, da ga ni prenašati. Najrajši bi imel, da bi se človek pretrgal od dela. O, saj se ne bom.«

»Prav imaš. Saj se ti tudi ni treba — sedaj, ko imamo podporo.«

Mati je segla pod plevnico in pokazala sinu bankovce.

»Viž jih! Bi se pa pobijal za tistih par kron pri kmetu. Ni treba. Saj je doma tudi dosti dela. Za kozo je treba stelje, jeseni bomo krompir kopal in sama se tudi ne bom gnala za žive in mrtve. Ali si kaj lačen? — Ná, piškot!«

Otroci so pospali, Vencel je kadal cigarete in opisoval materi trpljenje pri kmetu.

In tisti večer je bil prvi, da so polegli in niso nič molili za očeta na vojski.

* * *

»Kaj ti je, Jamnik, da si tako nabrskan?« je nagovoril Osredkar kmeta s hribov, ko je imel postrani klobuk, dasi ni prišel iz krčme.

»E, tale preklicana podpora — je sama potuha, nič drugega.«

»Praviš ti iz nevoščljivosti, ki je nimaš.«

»Bog me varuj pred njo. Tri sinove imam notri, pa ne prosim.«

»Seveda ne, ko imate vsega preveč.«

»Nič nam ne manjka, pa bi drugim tudi toliko ne, če bi tako vlekli kot mi.«

»Pa naj vlečejo tile bajtarji in gostači, če imajo kje prijeti. Jamnik, ti si krivičen.«

»Nisem. Glej, pastirja iščem za ovce. Toliko je takih pokavcev, da se ti pod nogami valjajo. Misliš, da gre kdo. Nihče. Naj le bodo lačni. Vidiš, to je podpora — potuha, in še rečem, da je.«

»In jaz ti še rečem, da si krivičen. Povej mi, kaj naj počno te gostaške matere z malimi otroki? Le veruj, podpora je nedolžna. Potuha je vojska. Vsi smo v ranah, ne samo tisti na fronti. Vsem se nam izpuščajo same črne bule in uljesa, mi jih pa hinavsko obvezujemo z belimi krpami. Le sebe pogledjmo! Ali smo bili kdaj tako trdosrčni kot sedaj? Naj le pride taka revica in za pet ran prosi par litrov pšena. Ga ni in ga ni pri hiši. Vse so nam pobrali. Tako jo odpravljajo od Poncija do Pilata. Če pa pride človek iz mesta in postavi na mizo petroleja, kave, sladkorja in nazadnje razgrne še debelo listnico — potem se pa takoj dobi še vsega nekaj. Mi odiramo gospodo, gospoda pa nas — sama uljesa, sami gnojni turovi.«

Jamnik si je popravil klobuk, dolgo molčal, potem pa počasi in važno rekel: »Jezem sem bil. Saj me je sram.«

»Ko bi te ne poznal, bi ti ne bil pridigoval, prijatelj!«

Moža sta šla nato zamišljena dalje. Na ovinku pred njima se je pokazal sključen vojak. Težke noge je vlekel počasi za sabo.

»Stiskar, ti si!« se je začudil Osredkar, ko sta ga došla.

Vojak se je ozrl, kot bi se prebudil iz dremavice, in veselje mu je prešinilo lice.

»Ali na dopust?« je vprašal Jamnik.

»Menda za vedno. Kar nas je nad petdeset, so nas odpustili. Kaj pa naj počno z nami.«

»Medel si,« ga je opozoril Osredkar.

»Nič nisem kaj trden.«

Stiskar je suho zakašljal. Nato so se ločili. Stiskar je šel navkreber proti domu, moža dalje po cesti. Jamnik se je ozrl za Stiskarjem in poltiho omenil Osredkarju:

»Srečen bo, če jo izvozi, tako je slab.«

Stiskar je počasi lezel po klancu. Srce mu je vztrepetavalo v velikem nemiru, čim bliže je bil doma. Zdelo se mu je, da se mu je nasmihala vsaka veja, ki je visela na pot, da so ga pozdravljale krive korenine, ki so ogoljene gledale iz tal. Vso pot se je pogovarjal z otroki in šepetal njihov imena. Težko je hropel in vendar so mu bile noge čezdalje lažje, čim bliže je bil doma.

Doma so sedeli vsi krog mize. Mati je krpala oblekco, Štine je pisal nalogo, Francek ga je gledal, Žefka in Hanca sta lupili krompir.

Tedaj je tiho odprl vrata oče in je stopil prednje. Materi je odpadlo šivanje iz rok, otroci so skočili krog njega in se oklepali njegovih nog in ga lovili za roke. Stiskar je imel vse rosne oči, da so mu kot v meglenih kolobarjih plesale pred očmi otroške glavice in jih ni vedel poklicati po imenu.

Zadnja je vstala mati izza mize in segla možu v roke:

»Kaj, da nisi nič pisal?« je izpregovorila.

Mož si je otrl solzne oči, sedel na klop in vzdihnil.

»Da sem le zopet doma, kaj bi pisaril.«

Dvignil je Francka na koleno in ga tesno stiskal k sebi.

»Ali si lačen?« ga je vprašala žena in mu plašno gledala v blede, suho lice.

»Ah, lačen; seveda sem.«

»Nič nimamo kruha; ne veš, kako je hudo sedaj.«

Mož je molčal in ujčkal Francka. Mati je pomignila Žefki in sta naglo odšli.

»Ná, dve kroni! Brž steci h Korenovim in prosi, naj ti prodajo kruha. Za ata, reci, ki so prišli od vojakov. Jaz grem pa po mleka k Boršnarju.«

Žefka je zaprosila Korenko kruha in ji molila kroni.

»Pri nas ga ne prodajamo.«

»Za ata, lepo prosim.«
»Saj ga ni doma. Čemu lažeš?«
»Doma je, sedajle je prišel z vojske in je lačen.«

Korenka je srepro pogledala Žefko. Ko je videla, da gre otroku na jok in da ni laži v njeni prošnji, je šla v čumnato in ji odrezala kos kruha.

»Ná, za ata, da veš. Ampak zanaprej mi ne hodi ponj!«

Žefka je ponujala kroni, Korenka se je pa naglo okrenila in šla na pod: »Le spravi, nočem.«

Žefka je zavila kruh v predpasnik in tekla proti domu.

Mati se je oglasila pri Borštarnarici.

»Daj mi, soseda, lonček mleka. On je prišel in nimam kaj, da bi mu dala.«

»Tam-le so, poglej jih! Tiste-le prosi!« je pokazala Borštarnarica za komisijo, ki je zbirala in terjala mleko od hiše do hiše ter uprav odhajala. Jezna je premetavala pomijnike ter mešala rezanico, da je letela čez robove.

»To je vendar od sile, kot je sedaj. Vse je nad kmetom. Kmet vleci in garaj noč in dan, potem ti pa pulijo izpred ust, kar si s silo prikopal iz zemlje. Lepa je ta. Po mestih se sprehajajo židane gospodične brez dela, tukaj ležite berači, da vas kosti bole od lenobe — potem pa vsi: Kmet, daj, daj, daj! Kako pa!«

»Mina, saj veš, da te nisem nadlegovala. Saj ne prosim zase, za moža. Ne bodi taka. Kaj morem jaz komisiji!«

»Daj sem,« je zarežala Borštarnarica in segla po lončku. »Vidiš, svoj delež sem ti dala. Ampak nikoli več ne hodi ponj. Še za dom ga ne bo poslej!«

»Ná,« ji je ponujala desetice.

Borštarnarica pa ni vzela. Pograbila je pomijnik in ga treščila jezna v jasli, toliko, da se ni razsul.

Stiskar je večerjal. Lice mu je rdelo. Ko je dojedel, je ves vesel vzdihnil: »Dve leti že nisem tako dobro večerjal.«

Žena ga je nemo gledala čez mizo. Tudi mož je zrl vanjo in opazil, da so ji oči vse rosne in da se te grenke rose nabira čezdalje več v očeh, dokler se ji niso ulile solze.

»Kaj ti je, za božjo voljo?« je vprašal mož v skrbeh.

»Praviš, da nisi že dve leti tako dobro večerjal. In jaz jokam, ko vem, da zlepa spet ne boš tako. Ti ne veš, kakšno je sedaj.«

Žena si je zakrila obraz in ihtela.

»Ne bodi tako obupljiva. Da smo le zopet skupaj. Ali vam je bilo kaj sile poprej?«

»Podpore ne bo več.«

»Kaj sem pa jaz? Da se le nekoliko odpočijem, potem, boš že videla.«

Mož je iztegnil roke, ki so vse koščene in suhe pogledale izza rokavov. Ustrašil se jih je sam in jih naglo skril.

»Ti revež, ti,« je vzdihnila ona in vnovič so jo posilile solze.

»Nič nisem revež. Takoj jutri grem kosit. Na kmetih je dosti dela, in če bomo delali, bomo tudi jedli.«

»Aha, boš jedel. Ko bi ti vedel, kako so sprejele ženske danes mene in Žefko za to bore kapljo mleka in za ta drobec kruha, bi ti bilo stokrat žal, da nisi ostal na fronti. Revež ne dobi danes ničesar. Ljudje so hujši od zverine.«

»Bo že kako,« je rekel mož in šel pred hišo, od koder se je še videla zarja zahajajočega solnca.

Drugi dan je šla žena navsezgodaj k županu prosit moke za moža.

»Mi je prav žal, tudi praška je nima več aprovizacija.«

»Ljubi Bog, kako bomo živeli? On je prišel domov ves prestradan in nimam kaj skuhati. Lepo Vas prosim, preložite mi.«

»Veš kaj, takole narediva. Reci mu, naj pride k meni kosit, jaz ti pa dam hlebec kruha in še moke povrhu.«

»Če bo mogel.«

»Ali je bolan?«

»Slab je.«

»Morda se ti pa le preveč smili. Tebi se vsi smilijo.«

»To ni res. Tudi pri nas vlečemo in je dela dovolj.«

»No, no, Marinka, saj se poznamo. Ali nisem prosil fanta pred cerkvijo: 'Pridi krompir kopat in pobirat. Plačam ti v blagu.' Posmejal se mi je in rekel: 'Grem rajši kostanj klatit'. K nam mu ni dišalo, ki čakamo dne na polju in si pošteno pljunimo na roke. Tako je, Marinka!«

»Pa mi dajte hleb in moko!«

Župan je ukazal ženi, da ji je izročila, kar je obljubil.

Stiskar je že stal pred hišo, ko se je vrnila.

»Župan te prosi za kosca, če hočeš. S kruhom in moko bo plačal.«

»Poglej, pa praviš, da ne bo jesti. Precej grem in za jutri še Venclja ponudim. Naj se le vadi.«

»Saj ne boš mogel.«

»Kdo pravi, da ne?«

Stiskar si je kar pripasal oselnik, zadel koso in odšel.

Zvečer je prišel truden in ubit, da je komaj gibal, pa se je tolažil: »Danes me je zdelalo, ker nisem vaju, a jutri bo že bolje.«

Takoj je legel, toda od truda ni mogel spati. Zjutraj je vstal zarana in spet odšel. Toda opoldne je pridrsal domov in se zgrudil na klop.

»Ne gre. Tudi župan mi je branil, 'En teden počij,' je rekel, 'potem kar pridi. Dela je dovolj.«

Potekel je teden, potekla sta dva, toda Stiskar si ni upal na težko delo. Ponudil se je v tovarni, kjer je dobil službo nočnega čuvaja in plačo po tri krone na dan.

»Od sile je to,« se je jezil župan. »Edino kmetu ne mara nihče delati. Hrano bi bil imel sam in družina, toda noče. Naj le poskuša s temi kronicami!«

* * *

Zenske so šle po podporo, Stiskarici je bila odpovedana. V tistem trenutku se je šele zavedela, kaj se je zgodilo. Kot bi se ji bile oči odprle, je naenkrat zagledala, kako so otrokom lica bledela, kako so rokavci ohlapno viseli na shujšanih rokicah.

Kadar je mati preoblačila Francku srajčko, je jokala, ko je morala gledati, kako drobne koščice tišče skozi kožo. Francek je vprašal mater: »Zakaj jokate?« Mati ni nič odgovorila in je še bridkeje zajokala. In zajokal je še otrok — — —

Danes Francek ne joka več. Poslovil se je in je šel v nebesa. Tudi mati ne joka, ko stoji v kuhinji ob prazni omari in premišlja, kako bi za silo pripravila južino. Oče čuva tovarno in hodi kot senca ter živi nem in zamišljen z družino vred od lakote.

(Dalje.)

Med „Glasnikom“ in „Zvonom“.

Antonu Janežiču v spomin. — Dr. Ivan Grafenauer.

Leto 1868. — letos bo tega pravkar petdeset let — je bilo za Antona Janežiča leto žalosti in skrbi. Najljubši literarni podjetji njegovi, »Glasnik« in »Cvetje«, sta se mu zrušili v tem letu v prah. A prav ob teh nezgodah, v večerni zarji svojega življenja, se je pokazal ta veliki duh v slabotnem telesu še enkrat v vsej svoji lepoti in velikosti, ko je na razvalinah svojega življenjskega dela začel polagati temelje, na katerih se je zgradilo potem poslopje nove književnosti slovenske.

Kar je rekel Stritar o Prešernu na koncu svoje epohalne razprave v »Klasju« (1866), lahko rečemo tudi o Janežiču: »Ko bi se sklicali narodi pred sodni stol, naj se izkažejo, kako so gospodarili z izročeni talenti, kako se je vsak po svoje udeležil vesoljne človeške omike: smela bi se slovenska Koroška, pastorka slovenskih pokrajin, brez strahu pokazati s tem, kar je storil za slovensko kulturo Anton Janežič.« Bil je pri vsej svoji skromnosti in ponižnosti eden največjih organizatorjev našega kulturnega dela in je bil središče slovenskega slovstvenega življenja celo desetletje. Leta 1858. je osnoval »Slovenski Glasnik«, leta 1860. je v zvezi z Einspielerjem preosnoval hirajoče društvo sv. Mohorja v cerkveno bratovščino, »družbo«, ki se je začela razcvitati in rasti, da je bila radost, leta 1861. pa je ustanovil »Cvetje iz domačih in tujih logov«. Vse to po jasnem načrtu! »Glasnik« je bil lepo-

slovno-znanstveni list, namenjen izobražencem in doraščajoči izobraženi mladini. Ker pa je mogel prinašati le manj obsežne spise, ga je izpopolnjevalo »Cvetje«, v katerem so izhajala obširnejša literarna dela in prevodi iz svetovnega slovstva.¹ »Koledar« z »Večernicami« Mohorjeve družbe pa je postal pod Janežičevim uredništvom nekak »Glasnik« s »Cvetjem« za preprosto ljudstvo.

Leta 1868. pa sta »Glasnik« in »Cvetje« nagloma prenehala. Kriv je bil boj za pravičnost in za resnico v našem slovstvu, kritika. Že leta 1858./59. se je boril »Glasnik« ramo ob rami z Levstikom za svobodo kritike proti Hitzingerju in Bleiweisu, a ob tem toliko da »Glasnik« ni poginil; odtlej se je Janežič najrajši ognil kritikí, če je bilo treba reči kako besedo, ki kranjskim veljakom okrog »Novic« in »Zgodnje Danice« ne bi bila všeč. A prihajal je čas tudi za tako kritiko, resno, strogo in pravično na vse strani. Vedno glasneje se je oglašala od l. 1865. ta zahteva tudi v »Glasniku« in leta 1868. ji je odprl Janežič v »Glasniku« okna in vrata. Prišel je glasoviti Stritarjev obračun z Bleiweisovo in Jeranovo slovstveno strujo, naj-

¹ Izšel je v njem prvi slovenski roman (Jurčičev »Deseti brat«), prevod Schillerjeve Marije Stuart, Viljema Tella, Sofoklejevega Ajanta, Pellikovega Tomaža Moora, Vergilijeve Georgikone, Platonove Apologije in Kritona, Ksenofontovih Memorabilij i. dr.

Slike brez okvira.

F. S. Finžgar.

»Ciril! Hoj, Ciril!« je zaklical na cesto s praga krčme mlad fant. Na čelo mu je visel čop bujnih, zmršenih las, klobuk je imel pomaknjen daleč nazaj, toliko da je še tičal na glavi.

Popotnik na cesti, takisto sedemnajstleten fant, se je ustavil in se mu začuden nasmehnil.

»Ciril, ali že veš? Na nabor greva!«

Fant na cesti je razprl oči, še usta so mu zinila in rahla bledica ga je obšla.

»Ne glej no tako! Noter pojdi! Mi že pijemo!«

Ciril je zavrtel pisker, zavezan v plavo ruto, sem ter tja, postal še za hip brez besede, nato se je sunkoma odtrgal z mesta in krenil v gostilno. Rdečica mu je šinila v lice, ko je prestopil prag. Neokretno je iskal stola, zakaj pregrešna se mu je zdela ta pot v krčmo.

Tovariši pri mizi so začeli peti. Hripavi, deški glasovi so bili žalostni, da bi se človek razjokal.

»Poj, Ciril!« ga je vabil Janče, ki ga je poklical v krčmo.

»Ne znam,« je tiho rekel Ciril.

»Moraš!« mu je velel drug fant, izprijen potegon, in trkal z litrom ob mizo ter klical natakario.

»Če si za vojsko dober, moraš biti dober tudi za petje in pijačo.«

Ciril je plašno gledal za natakario, ko je odnesla liter, in stiskal lonček na kolenih. Nato se je nagnil k Jančetu in mu pošepetal:

»Jaz nimam nič denarja.«

Janče se je zasmel in zamahnil z roko.

»Nič se ne boj. Danes plačam jaz,« nato se mu je nagnil prav do ušesa, »veš, sem prodal en mernik prosa.« In se je zasmel vnovič, segel po polnem litru ter natakal.

Ciril je bil ves zbeگان.

Fantje so prijeli kozarce in trkali. Ciril pa ni.

»Janče je proso ukradel,« je pomislil in ni mogel seči po vinu.

»Tak daj no!« je planil tisti potegon izza mize, zgrabil Cirilov lonček in mu ga potegnil iz naročja.

»Saj si vendar poglodal zadnjo drobtino iz njega, pa ga tiščiš, kot bi bilo kdovekaj v njem.«

Fant je postavil lonec trdo na klop, da je sklano zaječal in so se črepinje sesule v ruto.

Drugi so se zasmelali, Ciril je prebledel.

»Lump!« je stisnil skozi zobe.

»Še enkrat, če upaš,« je stopil fant predenj in prijel steklenico za vrat.

Ciril se je dvigal počasi s stola, izpod zavihanega rokava so mu gledale trde mišice, vse ožgane od prezgodnjega trdega dela na progji. Janče se je potegnil zanj in izvil potegonu liter iz rok.

»Pusti ga! Ciril, le sedi in pij. Lonec plačam jaz.«

Pomolil mu je dve kroni.

Ciril ga je hvaležno pogledal, spravil kroni in trčil z Jančetom. Komaj dvakrat je srknil iz kozarca.

»Izpij, glej ga no!« je silil vanj Janče.

Ciril je res izpil. In natočili so mu drugič in tretjič.

Trda tema je bila, ko se je vračal Ciril domov. Zdelo se mu je, da se pot udara pod nogami. Omahoval je sem in tja, ob vsaki malenkosti se je spotaknil, da se je le s težavo ujel in ubranil cestnega jarka. Vrišč krčme mu je šumel po ušesih in izmed vsega se je edino živo spominjal Jančeta, ki je plačal za vso mizo in njemu namignil: Jutri potegneš denar — boš plačal ti.

Ko je krenil s ceste na stezo proti domu, ga je obšel strah pred materjo. Hipoma je občutil, da se iztreznjuje. Sedel je ob poti na mejnik — od tam je že videl drobno okno, za katerim je gorela še luč. Mati ga je čakala. Odpel si je srajco na prsih, zakaj vročina ga je kuhala, z roko je potegnil po rosni travi, ujel nekaj kapelj in si hladil z njimi ustnice.

Iskal je besedi, kako bi se izgovoril pred njo. Nikoli ji še ni lagal — ali to noč je občutil, da bi moral. Deset izgovorov si je izmislil, vseh deset je zavrgel — vstal in šel: »Naj bo, kar bo. Če se bodo jezili, se bom pa še jaz. Na nabor pojdem, kdo mi sme še kaj reči.«

Ko je vstal, je občutil, da se ni iztreznil. Noge so se mu še bolj zapletale — da je dvakrat omahnil v travo in le težko v temi otipal klobuk, ki mu je padel z glave. Na vrata je skusil rahlo potrkat — pa se je z vsem telesom naslonil nanje.

Materino uho je čulo. S svetilko je stopila v vežo in naglo odrinila zapah. Ciril je prekoračil prag, se opotekel, da se je komaj ujel za podboje.

»Bog se usmili, Ciril, kakšen pa si?« je vzkliknila mati in ga lovila.

Ciril se je zgrudil k peči na klop.

»Nate!« je molil materi z gugajočo roko ruto, v kateri je prinesel domov črepinje.

Mati je vzela ruto.

»Lonec si razbil. Ali te ni sram?«

»Ne bodite no sitni!«

Potipal je po žepu in ji pomolil dve kroni.

»Spravite, tisti, ki ga je ubil, ga je plačal. Na vojsko gremo, da boste vedeli.«

»Na vojsko?« se je preplašila mati.

Ciril se je zleknil po klopi, godrnjal nerazumljive besede in zaspal.

Mati je čula na drugi strani peči, iz oči so ji kapale solze na molek, ki ga je držala v koščenih rokah.

Ko se je svitalo, je mati poklicala sina. Dvakrat, trikrat ga je rahlo potresla, preden se je

zdramil. Dvignil se je, kot sicer, zbegano je gledal mater, pa se spet vlegel po klopi.

»Zamudil boš,« ga je klicala vnovič.

»Ne morem, mati. Oh, kako sem bolan!«

»Le premagaj! Ne veš, kako komaj čakajo, da bi te izpodrinili s proge. In bolezen naj ti je nauk za drugič.«

Ciril se je dvignil potrj in potoglav.

»Nikoli več, mati,« jo je proseče pogledal pri vratih, vzel lonček in odšel.

Mati je stala na pragu in gledala za sinom. Nato se je vrnila v bajto, sedla na ogel mize in strmela pred se. Po dolgem se je šele dvignila. Za srce se je prijela, tako jo je bolelo — in vsa zamišljena je ves ljubi dan hodila krog hiše. Nobeno delo ji ni šlo od rok. Zdelo se ji je, da vidi daleč nekam in da bi prorokovala, in vendar ni ničesar videla in ni ničesar vedela.

Ko se je začelo večeriti, bi bila skoraj skoprnela. Skozi okno je gledala po stezi, in ko ga ni bilo, ni strpela v hiši. Siloma so jo nesle noge na stezico. Za izgovor je trgala trpotec in regrad ob poti. Od napenjanja so se ji oči meglile in mrak je videla gostejši, kot je bil v resnici. Kadar se je zazibala senca na cesti, je zastrmela vanjo — in čakala nepremično, če zavije s ceste na kolovoz. In ko so ljudje šli drug za drugim in se ni nihče okrenil, je začela obupavati, natrgano zelišče je sesula v jarek in vsa potrta lezla proti bajti. Prav blizu hiše se je še enkrat ozrla, dasi ni bilo kanec upanja več v njenem srcu. Ali tedaj je bil Ciril komaj še dvajset korakov od nje.

»Dober večer, mati! Kje ste bili?«

Mati se mu je samo smehljala in ga čakala. Srce ji je igralo.

»O, da si le prišel, Cirilček! Večerja te že čaka.«

Boljšo večerjo je postavila predenj kot sicer. Fant je hlastno jedel, mati je sedela pri peči in se veselila.

Ko je pospravljala skledo z mize, je rekla:

»Vidiš, kako natanko sem vedela, da ne pojdeš več popivat.«

»Zvabili so me, saj me ne bodo več,« je rekel sin in šel takoj spat.

V nedeljo je bilo oklicano pred cerkvijo: »Vsi sedemnajstletni na prebiranje!«

»Oh — oh — vse bo pokončano,« so zaječale matere.

Sedemnajstletni so se pa hipoma vsi strnili v gručo pred cerkvijo in so se siloma trudili, da bi se pogovarjali moško. Stari dedje so stopali mimo

gruče, izpod sivih obrvi so s kalnimi, trudnimi očmi ogledavali fante,

»Če to ni greh, potem ga ni drugega. Za pastirje bi bili, ampak za vojsko...«

Tako so mrmrali in še bolj sključeni lezli tiho vsak svojo pot.

Med sedemnajstletnimi pa je povzel besedo potegon:

»Fantje — pit pojdemo!«

»Le!« se je oglasila večina, Ciril je molčal.

»In zvečer vas popeljem na vas. Cekinčkova Micka že govori z menoj!«

Potegon je pomežiknil, dodal še kvanto in se zasmejal. Mladenci pa so vsi pogledali v tla in rdečica jih je polila.

»Pojdimo,« je izpregovoril Janče. Strnili so se v pare in za potegona ga ni bilo spremljevalca.

Cirilova mati je prišla iz cerkve in srečala sina. Nič mu ni rekla. Spogledala sta se in mati je bila potolažena.

V gostilni so sedele pri stranski mizici tri ženske. Vojska jih je dala v faro bogveodkod. Ljudje jim niso verjeli, da so begunke, ampak trdili, da so izmed onih, ki »gredo za regimentom«.

Razoglave so bile, črnolase in cigarete so kadile. Potegonu so napile, drugi se niso zmenili zanje. Zasedli so veliko mizo in naročili vina.

Ko se je zvečerilo, so fantje začeli prepevati. Potegon je zvalil k mizi ženske. Najmlajša, vsa razkuštrana, je sedla k Cirilu, ki se je bojzljivo umikal na klopi.

»Daj mi cigareto!«

Ciril ji je dal poslednjo, ki jo je še imel.

Nekaj mladeničev je vstalo od mize in odšlo.

»Le pojdite se pestovat k materam,« je zabavljaval potegon.

Ciril jih je videl, in hipoma je zagledal komaj peden pred licem materine oči.

»Jaz grem tudi, počakajte.« In se je že dvigal.

Tedaj ga je prijela ženska za roko, potegnila ga nazaj na stol in mu velela:

»Ti še ne smeš iti!«

Cirilu je bilo prvi hip, da bi jo udaril v lice. Toda ona je približala svoj obraz njegovemu, puhnila mu dima vanj in se zazrla v njegove oči.

Cirila je pretreslo, da so mu mravljinici zagomazeli po hrbtu. Nekaj groznega se mu je zdelo, da leži na dnu teh črnih oči, in strah ga je bilo. In vendar mu je rodil ta strah toliko nepoznane omotice, da je obsedel brez volje.

Samo enkrat se je ves večer odtrgal od nje, da je šel v kuhinjo in si tamkaj pri krčmarici izposodil bankovec za dvajset.

Po polnoči je prišel domov.

Mati ga je čakala.

»Ciril — predolgo si bil, dalje kot so mi obljubile tvoje oči.«

»Molčite no, saj nisem otrok.«

Ciril je zarežal nad svojo materjo — prvokrat v življenju.

Davno je že spal, ko je mati še bedela. Vse njene misli pa so se strnile v eno samo, pregrenko spoznanje: Vzeli mi bodo njegovo srce.

Po tej nedelji je prišla tista sobota, ko je imel Ciril dobiti plačilo. Prišel je domov, ne da bi se bil zakasnil. Mati je čakala, kdaj ji Ciril izroči mezdo. Povečerjal je. Ves čas se ni ozrl v mater. Prej so njegove oči iskale njenih, to noč se jim je umikal kot hudodelec. Mati je molčala. Ko pa še v nedeljo niti ni žugnil, da bi ji dal denar, je opomnila:

»Za mleko moram plačati.«

Ciril se je ugriznil v ustnico.

»Počaka naj; jaz nimam.«

Zagrabil je klobuk in zbežal. Med vrati se je še okrenil in razložil:

»Prihodnji teden gremo na prebiranje. Ali mislite, da bom suh?«

In je šel in ga ni bilo vso nedeljo.

Mati je preždela v bajti vse popoldne. Ljudi jo je bilo sram, da si ni upala mednje. Niti po mleko ni šla.

O mraku jo je obiskala Škrinjarica, mati Jančetova.

»Ni Cirila, kaj ne?«

»Ni ga ne.«

»Uh, našega tudi ni. Ta vojska! Vse nam bo zbegala!«

»Od tedaj, ko je naš zvedel, da gre na prebiranje, ga je kar obsedlo.«

»In tiste tri nastavljavke so jih obsedle.«

»Katere?«

»I no, tiste gologlave, razkuštrane ženske, ki so prišle za vojaki.«

»S tistimi da naš in vaš — —«

Cirilova mati je planila s klopi in vila z rokami...

»Naš in vaš! Sedajle so mi povedali, da sedijo v krčmi in se vedejo na žalost in pohujšanje.«

Cirilova je zajokala, se sesedla na stol in vzdihnila: »Sedaj vse vem.«

»Nič, kar doli pojdiva! Tako jim razpraskam obraz — no in oči jim izključem, pojdiva!«

Škrinjarica je vsa zahripela od togote.

»Ne grem,« je zajecljala Cirilova.

»Grem pa sama. In orožnike pokličem.«

Odvihrala je skozi duri in skoro tekla med njivami proti vasi.

Mati je čakala sina, a ga to noč ni pričakala. Jutro ga je dalo od nekod. Obleko je imel vso posvaljkano, senene bilke so se je držale.

»Moj sin,« je začela mati in na jok ji je šlo. »Moj sin, besedice ti nisem rekla, ko vem, da ti je hudo in da nisi za vojsko tak mlad in neizkušen. Ali na tej poti se mi pogubiš, na tej namreč, kamor te je potegnila tvoja ničvredna družba. Iz moje roke bo Bog tirjal tvojo dušo — in zato te rotim: Pusti to družbo!«

Sin je metal s sebe nedeljsko obleko in hitro oblačil delavniško. Mrko je gledal in niti besedice ni črhnil. Stojé je izpil zajtrek in odšel.

»Molčal je,« je pomislila mati. »Zbeگان je, samo zbeگان. Srca mu še niso oskrunili.«

Strah in upanje sta bila njena tovariša ves teden do dneva prebiranja. Sin je z materjo kaj malo govoril. Toda prihajal je redno domov in vsak večer je še doma poprijel za delo.

Na predvečer prebiranja so se zbirali mladeniči na vasi in popevali, kot so videli kdaj prave fante-nabornike. Nobeni materi ni prišlo na misel, da bi rekla sinu: »Ne hodi na vas.« Tudi Cirilova je bila pripravljena na to.

Ali zgodilo se je, da je Ciril obsedel doma. Mati tega ni razumela, ko ni vedela, da sta se z Jančtom zaradi razkuštranega, tujega dekleta sprla in stepla.

»Saj sem vedela,« se je radovala, »Ciril me ljubi, Ciril je predober.«

Od veselja ni mogla drugače, da ga je nagovorila:

»Jutri greste.«

»Ob osmih moramo biti v mestu.«

»Kako žalostno pojo na vasi, ali slišiš? Če je vse prav, to ni prav, da morate tudi taki na vojsko.«

Ciril je gledal skozi okno in nič ni izpregovoril.

»Kako mu je hudo,« ga je s skrbjo opazovala mati.

Tedaj završi pred vrati in petero fantov stopi v hišo, Janče tudi.

»Alo, Ciril, kje tičiš! Pojdimos.«

Janče ga je nagovoril, ki je bil v jezi z njim.

Ciril se je začudil in se je silno razveselil.

»Kaj ne, mati, nocoj moramo biti vsi skupaj?«

»I seveda,« je po sili pritrdila mati, sin je pa vstal in odšel s tovariši v krčmo.

Drugi dan krog poldne je že krožila vest po občini: »Skoro vse so potrdili.«

Materes so se shajale, delo je zastajalo, vse so pričakovale s strahom: »Ali je naš potrjen, ali ni?«

Cirilova ni šla med nje. Zakaj jasno je vedela, kaj se je zgodilo.

»Ciril ne vzdrži! Dà, če bi mu vojska vzela telo — ali vzela mu bo srce in dušo.«

Zato se ni več začudila in se ni razjokala, ko je prišel Ciril zvečer domov in je zagledala za klobukom krivce in za njimi beli list — potrjencev.

Niti dva meseca nista pretekla do tistega dne, ko je bilo pisano, da je vpoklican. Cirilova mati se je skrčila v dve gubi. Z lic ji je ohlapno visela koža. Od dušne boli je ginila bolj nego od stradanja, ko ji Ciril ni izročil poslej ne vinarja ne. Molčala je k vsemu do dneva slovesa. Takrat se je raztajalo njeno srce, objela ga je, pa takoj spustila roke ob životu. Zazdelo se ji je, kot bi objela mrliča.

Ozrla se je še enkrat skozi okno za njim. Krivci na klobuku so trepetali v vetru, žito se je sklanjalo po njivah, od daleč so se razlegli tenki vriski mladeničev.

Z jutranje jasnine pa je vse to gledalo božje solnce in je vse to slišalo pa si je mislilo:

»Kako lep je pogreb mladega fanta, kako strašna je smrt srca v živih prsih...«

Maj.

Maj, maj!

Živ, žuboreč je gaj.

Gora ovenčana, srca goreča,

zelene veje, bandera rdeča.

Pisane trate

in svoboda, brate!

Maj, maj!

France Bevk.